

**ГЕОРГИ ПЕТРОВ И ТЕОРЕТИЧНИТЕ ОСНОВИ НА ПАЗАРНОТО
СОЦИАЛИСТИЧЕСКО СТОПАНСТВО В БЪЛГАРИЯ**
(Част първа: Пазар, печалба и ценообразуване)

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

Как да се цитира тази статия / How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i teoretichnite osnovi na pazarnoto sotsialisticheskoto stopanstvo v Bulgariya. Chast parva: Pazar, pechalba i tsenoobrazuvane (Georgi Petrov and the Theoretical Foundations of the Market Socialist Economy in Bulgaria. Part One: Market, Profit, and Pricing). *Economic Thought Journal*, 71 (1), 24–52 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2671102>

To link to this article / Връзка към статията:

<https://etj.iki.bas.bg/general-economics-and-teaching/2026/03/31/georgi-petrov-i-teoretinite-osnovi-na-pazarnoto-socialistiesko-stopanstvo-v-bulgariya>

Published online / Публикувана онлайн: 31 Mars 2026

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

View citing articles / Вж. цитиращи статии:

БЪЛГАРСКИ ИКОНОМИСТИ ПРЕЗ СОЦИАЛИЗМА.

ПОРТРЕТИ И ИКОНОМИЧЕСКИ ТЕОРИИ

Изчерпването на директивния сталинския модел и започналите стопански реформи в началото на 60-те години на 20 век в социалистическите страни дават възможност за появата на интересни дискусии. Те носят не само практически характер, но и засягат теоретичните основи на модела на социалистическото стопанство. Във всички страни, под разнообразни форми и в различна степен, самостоятелно или под влияние на съветските икономисти, се формират няколко лагера, сред които се открояват групата на привържениците на децентрализиран и пазарен социализъм и групата на онези, смятащи, че е възможно планирането да се усъвършенства, да приеме нови форми и да използва нови технически процедури (централизирани или децентрализирани). Между двете крайни позиции се разполагат различни възгледи за смесени форми на координация – чрез плана и чрез пазара. Литературата, свързана с реформите от 50-те и 60-те години на 20 век, е обширна – както на Запад (преди всичко в публикациите от този период), така и в Източна Европа и в Русия, където темата поражда нова вълна от интерес¹.

Във връзка с това в две отделни изследвания ще изложим възгледите на двама български икономисти, оставили трайна следа в практиката и в дискусиите за реформите в България, представители на две основни теоретични виждания за политическата икономия на социализма и за реформите – пазарният модел на Георги Петров и демократичното планиране на Евгени Матеев².

Теоретичните системи на Георги Петров и на Евгени Матеев са свидетелства за творческите и за личните стратегии на българските икономисти, стремящи се да адаптират постулатите и основните моменти на Марксовата политическа икономия към реалностите и към проблемите на практическия живот³. Въпреки че

¹ Вж. например (хронологично): Spulber (1956; 2011); Tosi, & Vitello (1960) (сборник от преводи на водещите полски икономисти по темата за реформата през 1957 г.); Montias (1962); CIA (1964); Gamarnikow (1968); Milenkovitch (1971); Selucky (1972); Wilczinski (1972); Bornstein (1973; 1975; 1979); Marczewski (1973); Lavigne (1974); Seurot (1978; 1996); Asselain (1981); Chavance (1992); Dembinski (1988); Adam (1989); Roland (1989); Andreff (1993) и др. Особено важна в исторически план е книгата на В. Брус (Brus, 1986 [1981]). Съвременни изследвания са правени в Русия – на Анањин и Мельник (2025), в България – на Иванов (2007), както и в публикации на Марчева (1996; 2008; 2012; 2016). Общо за еволюцията на комунистическия режим в България вж. Nikova (2009).

² В процес на подготовка са и наши разработки за Жак Аройо и Никола Попов.

³ Темата за теоретичните и за личните стратегии и адаптации в режим на тоталитарни идеологии е разглеждана неотдавна в студиите на Анањин и Мельник (2025) за съветския период, както и от Faucsi и Giocoli (2019) за италианските икономисти в годините на корпоративизма.

може да изглежда ненужно и дори нелепо, връщането към политическата икономия на социализма, която днес е почти напълно забравена, е полезно най-малкото защото показва в ярка и изчистена форма възможностите и границите на теоретичните алтернативи на пазарната икономика и на капитализма (Ананъин, Мельник, 2025). Политическата икономия на социализма, макар и на външен вид схоластична, има своята вътрешна логика и може да бъде изучавана като модел на научна парадигма, която има инструментариум и понятиен език, неразбираем за западния читател, а малко или повече и за нас в днешно време. По свидетелства на емигрирания в Швейцария чешки реформатор Ота Шик:

„Теоретичните понятия и категории, но също така и икономическата терминология се развиваха самостоятелно от двете научни общности. Никога дотогава една наука не беше така разцепена на две *напълно чужди* една за друга области, и то не толкова поради необходимост от системност, колкото по причина на интересите и властта“ (Šik, 1974 [1972], p. 135).

Тъй като според нас вероятността читателят да има възможност да прегледа оригиналните текстове на Георги Петров и на Евгени Матеев е все още малка, смятаме за необходимо да предложим по-обширни цитати, които дават пряка представа за стила и за аргументацията на разглежданите автори.

Николай Неновски, Цветелина Маринова

ГЕОРГИ ПЕТРОВ И ТЕОРЕТИЧНИТЕ ОСНОВИ НА ПАЗАРНОТО СОЦИАЛИСТИЧЕСКО СТОПАНСТВО В БЪЛГАРИЯ

(Част първа: Пазар, печалба и ценообразуване⁴)

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“

ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет

ORCID 0000-0002-2455-1515

„Призрак броди из Източна Европа — призракът на икономическия ревизионизъм“ (Гамарников, 1968)⁵

Резюме: Разгледани са основните теми и идеи в творческия проект на Георги Петров, който представлява последователно и аргументирано обосноваване на необходимостта от децентрализация на стопанството. Авторът защитава прехода от директивно планиране към използване на икономически лостове, предоставянето на пълна самостоятелност на предприятията и включването им в пазарни механизми, основани на конкуренцията и стимула на печалбата. Представени са също възгледите на Георги Петров относно формите на собственост и цялостния модел на демократичен социализъм. Книгата му от 1969 г. „Стокови отношения и ценообразуване при социализма“ се откроява като една от най-съществените марксистки теоретични аргументации в подкрепа на модела на пазарно стопанство в Източна Европа през този период.

Ключови думи: пазарен социализъм; икономически реформи при социализма; България; политическа икономия на социализма; Георги Петров

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

DOI: <https://doi.org/10.56497/etj2671102>

Received: 20 December 2025

Revised: 15 January 2026

Accepted: 18 February 2026

⁴ Втората част на изследването „Икономически лостове и собственост“ ще бъде публикувана в следващия брой на сп. „Икономическа мисъл“.

⁵ “A specter is haunting Eastern Europe, the specter of economic revisionism” (Gamarnikow, 1968, p. 11).

Творческият проект на Георги Петров, представящ вижданията му за собствеността и за общия модел на демократичния социализъм, може да се определи като системно и логично извеждане на необходимостта от децентрализация на стопанството, преминаване от директивно планиране към използване на икономически лостове, даване на пълна самостоятелност на предприятията, включени в механизмите на пазара и стимулите на печалбата. Неговата книга „Стокови отношения и ценообразуване при социализма“ от 1969 г. е една от най-ярките *теоретични* марксистки аргументации на модела на пазарно стопанство в Източна Европа от онези години, значително по-категорична в редица отношения от позициите на изявени учени „ревизионисти“ като Влодзимеж Брус и Ота Шик⁶.

Изследването ни предлага един от възможните прочити и интерпретации на възгледите на Георги Петров. Нашият прочит неизбежно отразява информацията, знанията и някои от пристрастията ни, както и факта, че не сме били преки свидетели на събитията от разглежданите години.

Дебатите около стопанската реформа в България

В началото на четвъртата петилетка, след Майския пленум на ЦК на БКП и особено към края на 1963 г. по инициатива на Политбюро и лично на Тодор Живков се формира работна група под ръководството на Гриша Филипов, председател на Държавния комитет за планиране⁷. Нейната задача е да подготви проект, който дава старт на стопански реформи, ориентирани към децентрализиране и самостоятелност на държавните предприятия. По своя замисъл, както и по първите резултати тези реформи показват амбицията за трансформация на стопанската система в България в посока към икономическа свобода чрез усилване на пазарните механизми. Според свидетелства от самите участници това е и един от първите радикални опити за промени на стопанския модел в социалистическите страни (с изключение на Югославия и Чехословакия) (Петров, 2016)⁸.

⁶ Интересно е, че те емигрират, съответно във Великобритания и в Швейцария, а Георги Петров остава да защитава своите позиции в интелектуално враждебната българска среда.

⁷ Хронологията на събитията и основните моменти от реформите са представени в Иванов (2007) и в поредицата от публикации на Марчева, най-вече в монографията от 2016 г. Тук се интересуваме повече от теоретичните основи на дискусиата.

⁸ Някои западни интерпретатори на реформите също смятат така (вж. CIA, 1964; Bornstein, 1973; Asselain, 1981; Seurot, 1996). В онези години на Запад (например в ЦРУ) се предлагат различни хипотези защо най-покорният съветски приятел България, отчитайки нейния „интелектуален“ пазарен икономически „багаж“ и всякаква липса на самостоятелност, изведнъж, преди другите (дори преди Чехословакия) поставя темата за реформи. Предполага се, че това се дължи на влияние на Югославия (чрез Петко Кунин, съден за титовизъм), че е предварителен съветски експеримент в България и т.н. Обясненията на Марчева са приемливи – Тодор Живков и българското ръководство „предварително“ се нагаждат към това, което ще се предприеме в СССР (1965 г.), въпреки че има доза самостоятелност (вж. Марчева, 2012, а също и изброените източници в бележка 1 под линия).

В работната група са включени Давид Давидов, Емил Христов, Георги Петров, Иван Виденов, Димитър Баджаров, Георги Димов и Александър Манолов (Бонев, 2011, с. 54)⁹. По спомените на Георги Петров (2016, с. 10) в групата са били също Кирил Зарев и Петко Кунин, а черновата на тезисите е писана от него и от Давид Давидов (който използва свои бележки от посещението си в Югославия¹⁰). Без да се отклоняваме, ще отбележим, че в книгата на един от най-информирани изследователи на реформите от онези години полякът Михаел Гамарников, работещ в аналитичния отдел на радио „Свободна Европа“, изрично е подчертано силното влияние на югославския модел върху България (Gamarnikow, 1968, p. 18, 58–63)¹¹.

Участниците в групата, макар и различаващи се по радикалност, са привърженици на либерализацията на икономиката, на даването на значителна и дори на пълна самостоятелност на предприятията и на въвеждането на т.нар. икономически лостове в управлението и планирането. Радикалността на позициите обаче остава в рамките на икономическата теория на марксизма, а за политически промени не може да става и въпрос (в това отношение чехословашките реформи са по-решителни).

Икономистите реформатори срещат сериозна съпротива при обсъждането на тезисите, както и по-късно при разискването на резултатите от експеримента, преминал през няколко отделни фази в периода 1964–1966¹². Тя идва главно от страна на консервативните привърженици на стария тип държавно централизирано планиране и на държавното преразпределение и натрупване. Към критиците се присъединява и Евгени Матеев, за чиято специфична концепция на планиране ще

⁹ Давид Давидов (първи зам.-председател на Комитета по труда и работната заплата), Емил Христов (от Висшата партийна школа и личния кабинет на Живков, защитил „пазарна“ дисертация в СССР), Георги Петров (ВИИ „Карл Маркс“), Иван Виденов (зам.-председател на Комитета по цените), Димитър Баджаров (първи зам.-министър на финансите), Георги Димов (зам.-председател на БНБ) и Александър Манолов (секретар на Централния съвет на професионалните съюзи в България).

¹⁰ Петров научава това постфактум (вж. Петров, 2016). Има един интересен факт, който обаче не е проверен. През 1949 г. сред арестуваните последователи на Трайчо Костов (обвинени и за връзки с Югославия) са министърът на финансите Петко Кунин и неговият асистент в министерството Георги Петров (!) (CIA, 1949).

¹¹ Според Michał Gamarnikow/Michał Górecki (1920–1977) югославският модел открито е предлаган в статията на Милошевски (1963), но най-вече в пионерната статия на Кунин (1963) и в няколко статии на Петров във в. „Родопски устрем“ (22, 24, 26 и 29 септември 1964 г.) и в „Работническо дело“ (13 януари 1967 г.) (вж. Gamarnikow, 1968, pp. 58–63, 186–187).

¹² Няма да се спираме върху оценката на експеримента (в чиито елементи се въвежда и заплащане на 6% данък върху основните и оборотните фондове на предприятията), който обхваща около 50 предприятия, главно от леката промишленост и строителството, или общо 7% от работната сила в страната (забелязват се сходни характеристики със съветския експеримент на Косигин през 1965 г.). В българския случай насочваме читателя към Иванов (2007) и Марчева (2012; 2016). Теоретичните основи за оценяване на експериментите при социализма са представени в популярната статия на Kontogovich (1988), а някои елементи за България през онези години могат да се открият в Добриянов (1966) и Филипов (1966).

стане дума в следващата част (това се отбелязва дори от ЦРУ, вж. CIA, 1964).

На първите обсъждания в Министерския съвет на 25 и 29 ноември 1963 г. се събират икономисти и практики. Двете противоположни и крайни гледни точки се представляват от доц. Георги Петров (в подкрепа на тезисите и на реформата) и от акад. Евгени Матеев, силно критичен към пазарния модел. Останалите участници заемат в различна степен междинни позиции. Интересно е, че Тодор Живков специално набляга на необходимостта от свободен сблъсък на мнения:

„Др. Тодор Живков желае докладната записка да се обсъди с икономисти, работещи в различни сектори на народното стопанство и държавни и стопански органи, преди тя да бъде внесена за разглеждане в партийното и държавното ръководство. [...] При обсъждането др. Т. Живков много би желал да изслуша особено противни мнения, а също и становища по отделни аспекти на положенията, развити в изпратения Ви проект“ (Централен държавен архив (ЦДА), 20 ноември 1963 г., 1/5/591, лист 87).

Живков формулира в синтетична форма задачите на обмяната на мнения:

„При стария начин и традиционните форми на планиране предприятията не са заинтересовани да съставят реални планове. Организацията и начинът на финансиране и кредитиране на предприятията не създава у тях заинтересованост за най-икономично и най-целесъобразно изразходване на държавните средства. Съществуващата система на материална заинтересованост не осигурява в достатъчна степен необходимото единство между интересите на колективите на предприятията и общонародните интереси, не създава стремеж предприятията постоянно да повишават рентабилността на производството“ (пак там, лист 88–89).

И по-нататък:

„Основният недостатък в системата на стопанското ръководство е фетишизирането на плана. Единственият критерий за оценка на резултатите от дейността на отделните предприятия и отрасли, за работата на техните ръководства и колективи сега е изпълнението на утвърдения план. [...] Планира се да бъде централизирано цялото народно стопанство – до последната негова клетка, по всички показатели на икономическото развитие. Например Министерският съвет, Народното събрание, Държавният комитет за планиране, отрасловите комитети и министерствата утвърждават централно в промишлеността повече от 1800/а Държавният комитет за планиране – близо 400/показатели, в селското стопанство – над 250 /от които близо 200 – за семеипроизводство и лозов и овощен посадъчен материал/показатели, в капиталното

строителство – над 20 показатели; освен това за промишлеността, строителството, ДЗС и МТС Министерският съвет утвърждава 8 и министерствата и отрасловите комитети допълнително още от 12 до 24 показатели по труда и по себестойността“ (пак там, лист 94).

Насоката на реформата е формулирана най-ясно от Георги Петров, който е един от инициаторите и най-ентузиазираният привърженик на пазарния социализъм (макар в онези години самият той да отрича това определение за себе си):

„Законът за стойността управлява размяната чрез цената, неговото въздействие върху производството следователно се осъществява най-напред и главно чрез цената, а значи и чрез печалбата, изразяваща разликата между тази цена и заплатените производствени разходи. [...] Не е ли именно печалбата в такъв случай формата, в която интересите на предприятията и на обществото добиват еднопосочност? Нали увеличението на печалбата едновременно увеличава дохода на държавата и дохода на отделния производствен колектив, като прави ненужни административните и други ограничения, освен икономическите лостове за регулиране на самата печалба! [...] Но няма по-голямо заблуждение от това да се мисли, че можеш да спазваш закона за стойността, като игнорираш цената, самоиздръжката и техния обективен резултат печалбата. Животът хиляди пъти е доказал това“ (ЦДА, 20 ноември 1963 г., 1/5/591, лист 39, 46, 47).

Георги Атанасов Петров е роден през 1929 г. в гр. Бяла Черква и произхожда от селско семейство. В студентските си години е стипендиант на Комитета за наука, изкуство и култура в СССР, а през 1952 г. завършва финанси в Ленинградския финансово-икономически институт¹³. Той е дългогодишен професор по финанси и ръководител на катедра „Финанси и кредит“ (1977–1987 г.) във ВИИ „Карл Маркс“ (днес УНСС) (1952–2004 г.)¹⁴. През 1957 г. защитава дисертация под ръководството на известния професор и ученик на Вернер Зомбарт Георги Свраков, а през 1977 г. става доктор на икономическите науки на тема „Данъците в систе-

¹³ Този институт е създаден през 1930 г. В годините след Втората световна война в него преподават известни руски и съветски икономисти като З. Атлас, И. Трахтенберг, В. Дьяченко, В. Твердохлебов, А. Александров, а до 1950 г. и А. Вознесенский. Доколко и кои от тях са преподавали на Г. Петров не е ясно. Интересно е, че в онези години е и Ленинградското дело, при което част от преподавателите са арестувани (например А. Буковецкий). В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ) има информация, че през 1976 г. Георги Петров защитава дисертация във Варна на тема „Данъците в системата на плановото ръководство на социалистическите предприятия“, отпечатана впоследствие от издателство „Георги Бакалов“. В архивите на УНСС се пази документ, с който околийският народен съвет в Павликени „дава костюм/балтон и обувки от гьон“ на Георги Петров при заминаването му в Москва.

¹⁴ Георги Петров става доцент през 1963 г., а през 1974 г. – професор (биографичните данни тук са по документи от архива в УНСС).

мата на плановото ръководство на социалистическите предприятия“. Бил е директор на научния институт към Министерството на финансите (1963–1978 г.), а впоследствие през годините на прехода – член на ръководството на БНБ (1991–2004 г.). Той участва в редица конференции, предимно в социалистическите страни и в СССР, специализира шест месеца в Берлин (1961–1962 г.) и три месеца във Франция (1970–1971 г.). Там се запознава с водещата литература по въпросите на планирането и конвергенцията, плод на което е и книгата му за конвергенцията (Петров, 1973). Основите му биографични бележки са събрани в неговата мемоарна книга „Лъжливите реформи в България“ (Петров, 2016), както и в архивите на УНСС.

Общ поглед върху творческия проект на Георги Петров и неговата логика

Творчеството на Георги Петров до 1990 г. може да се разглежда като системно развитие на различни приложни и теоретични аспекти на модела на децентрализиран и пазарен социализъм. Става въпрос за реални пазарни промени, а не за модели на „виртуален пазар“ (познат от моделите на Оскар Ланге). Моделът на пазарен социализъм има за основна задача да повиши ефективността и производителността на социалистическото производство, а оттук – и доходите на населението. Това изисква чрез преодоляване на меките бюджетни ограничения, на информационните асиметрии (скриване на резерви, стремеж към занижени планове, трупане на ресурси, инвестиционен глад и др.) да бъдат решени мотивационните проблеми, характерни за централизираното и административното планиране, както и да се преодолее липсата на интереси за иновации у производителите във всяко едно отношение. Моделът е изцяло в рамките на марксистката трудова теория за ценността. В една от първите статии на Г. Петров от 1964 г. (според него самия най-радикалната му), четем:

„Възниква най-остро противоречие между заинтересоваността на предприятията в получаване на по-ниски планови показатели (и страхът от тяхното голямо преизпълнение) и интересите на обществото от осигуряване на оптимални темпове на разширено възпроизводство. Изгубил единствено възможният критерий за предварително проверяване (икономическите интереси на самите предприятия), планът в редица случаи се оказваше необоснован и неточен, съдържащ в себе си възможности за диспропорции“ (Петров, 1964, с. 90).

По-късно през 1967 г. Петров отбелязва:

„В процеса на планирането предприятията се стремят да дадат невярна и неточна информация, за да им бъдат утвърдени по-ниски и лесно изпълними планови показатели. У производствените колективи съществува нежелание

и страх да използват всички възможности за повишаване ефективността на производството и за преизпълнение на плановете, за да не получат в следващия или още в същия период по-напрегнат план. Доказано е, че без наличието на вярна и точна изходна информация не може да се състави реален и напрегнат план, а без заинтересоваността, инициативата и творчеството на непосредствените производители не могат да се реализират безкрайните възможности на плановото социалистическо производство за икономии на време. С други думи, съществуващата досега форма на икономическа организация на производството създаваше известни пречки за развитието на производителните сили“ (Петров, 1967, с. 61–62).

Обръщайки се към началото на творческия път на Г. Петров, можем да отбележим, че неговата интуиция и възгледи за недостатъците на плановото стопанство и за използването на пазара се формират в края на 50-те и началото на 60-те години на 20 век, а получават завършен вид в процеса на прякото му участие в стопанската реформа през периода 1963–1966 г. Той самият смята, че основната интелектуална цел на неговата академична и обществена дейност става „спасението на социализма“ (Петров, 2016, с. 21).

В началото ще посочим един интересен историографски детайл. Според цитирания вече икономист от радио „Свободна Европа“ и автор на една от най-интересните и документирани книги за реформите от онзи период М. Гамарников (1968, с. 58–63, 187–188) Петров лансира редица свои идеи не само във в. „Работническо дело“ (1966, 1967), но още в края на 1964 г. в поредица от статии в регионалния вестник „Родопски устрем“ (22, 24, 26 и 29 септември)¹⁵. Въпреки усилията да намерим тези статии се оказа, че нито една библиотека в България няма архив на вестника (това дори е официално посочено в електронната база на библиотеките в страната)¹⁶!

Най-важните статии на Георги Петров са публикувани в годините около реформите в сп. „Икономическа мисъл“, сп. „Финанси и кредит“, сп. „Планово стопанство“, както и в Годишника на ВИИ „Карл Маркс (вж. Петров, 1961; 1964; 1964а; 1965; 1965а; 1966; 1966а; 1966б; 1966с; 1967 и др.)¹⁷. Впоследствие те са обоб-

¹⁵ Както вече споменахме, според Гамарников пионерна по радикализъм е статията на Куниин в сп. „Ново време“ от ноември 1963 г. Тя е втората в същото списание след тази на Ангел Милошевски (1963), в които се лансира югославският модел.

¹⁶ В. „Родопски устрем“ е създаден през 1959 г. в гр. Мадан, а през 1991 г. е продължен от като в. „Родопски вестни“, излизащ в гр. Смолян.

¹⁷ Автор е на публикации и в партийните органи като сп. „Ново време“ (Петров, 1963; 1966) и в. „Работническо дело“ (например Петров, 1966).

щени и доразвити в монографията „Стокови отношения и ценообразуване при социализма“, издадена през 1969 г.¹⁸ – книга, която според нас е ключова за по-доброто и цялостно разбиране на концепцията на Петров. В нея са представени почти всички елементи от дебата за пазарния социализъм, задълбочавани от автора през следващите 30 години в поредица от монографии, всяка от които е посветена на отделен водещ проблем. Сред главните теми са (без да са изброени хронологично): (1) теорията за конвергенцията – за сходствата и различията между структурите и динамиката на социалистическите и на капиталистическите страни, пазара на Изток и планирането на Запад (Петров, 1973); (2) проблемите на външната търговия – за експортните премии, митата и конвертируемите валутни курсове (Петров, 1965; 1965а; 1966с; 1975); (3) ролята на различните видове данъци (Петров, 1966; 1976), (4) източниците на финансиране на разширеното възпроизводство (Петров, 1978); (5) принципите на разпределение на доходите в предприятията (Петров, 1967; 1986) и т.н.

Книгата „Крахът на тоталитарната система“ (Петров, 1990), писана през периода януари 1987–ноември 1989 г. и предвидена да анализира деформациите на общонародната социалистическа собственост, но прераснала в систематична и категорична критика на тоталитарната икономика, излиза от печат през 1990 г., т.е. след смяната на Тодор Живков. Към посочените важни публикации можем да добавим и студията на Петров в колективната монография от 1990 г., посветена на развитието на индустрията в България. В нея той прави критичен обзор на историята и на дискусиите за стопанската сметка и самоиздръжка на предприятията през годините на социализма (Петров, 1990а). Посочените публикации обхващат периода до падането на социалистическия режим.

През 2012 г. Георги Петров публикува монографията „Човешката природа и обществото“, чиято обща социологическа тема включва природата на човека и неговото стопанско поведение, а през 2016 г. издава книгата „Лъжливите реформи в България“, съдържаща спомени от опитите за реформи през годините. Това са в общи линии трудовете, върху които стъпваме и използваме като база за нашия следващ анализ на теоретичните основи на пазарния социализъм на Георги Петров¹⁹.

Каква е вътрешната логика на модела на автора? Кои са логическите стъпки на неговото извеждане?

¹⁸ По думите на Петров (2016) първият вариант на книгата е бил готов през лятото на 1964 г., а публикуването ѝ става възможно с помощта и корекциите на Жак Аройо, който пише относително „критичния“ предговор към нея. На други места Петров отбелязва, че книгата е подготвена през периода 1963–1966 г., но поради цензурата излиза през 1969 г. (Петров, 2012).

¹⁹ През всичките години Г. Петров е изключително активен в пресата и публикува статии по актуални стопански теми. Те обаче са извън обхвата на изследването ни.

Ако обобщим, носещият механизъм на концепцията се свежда до *пълното обособяване на предприятията като децентрализирани стокопроизводители*. Според Петров пазарът става основен координационен механизъм, замествайки координацията на стопанските звена в рамките на централизираното държавно и директивно планиране²⁰. Пазарната координация е допълнена от планова координация, но от ново естество – тя е макроикономическа и задава само водещите пропорции на разпределението (натрупване/потребление), някои основни цени и обеми. Той е на мнение, че плановото и директивно формиране на всички относителни цени и пропорции е невъзможно и вредно.

За Георги Петров обособяването на стокопроизводителите при социализма е свързано с общественото разделение на труда, който все още не е станал „непосредствено обществен“. Това обособяване/атомизиране е обективно съществуващо, икономическо и организационно²¹. Г. Петров следва интуитивно своя колега Жак Аройо (1962; 1963; 1966а; 1966б; 1966с; 1967)²², който аналитично формулира нов слой в общественото разделение на труда, а именно *икономико-организационен*. Организационните отношения не се покриват с производствените отношения и стоят по-близо до производителните сили. Това позволява впоследствие да се изведе и принципът на „разделянето на собственост от владеење“ (по-късно наречено „стопанисване“), който присъства в дебатите до края на социалистическия период. За отбелязване е, че нито Г. Петров, нито който и да е друг български икономист от онези години споменават за необходимостта от *частна собственост*. За тях тя е табу. Новият децентрализиран модел се разглежда в рамките на общонародната собственост (която допуска държавната форма единствено в началните фази на комунизма, докато при утвърждаването му и собствеността, и държавата „ще отмрат, ще заспят“). Всички учени без изключение спазват принципите на трудовата теория на Маркс и говорят за еквивалентна размяна.

²⁰ Петров е категоричен: „Държавните предприятия и при господството на административната система в чистия ѝ вид или в частично видоизменени и прикрити форми през периода на стопанските реформи не са били владетци и стопани на обществените средства за производство, не са се самоиздържаели и не са притежавали качествата на стокопроизводители“ (Петров, 1990, с. 19).

²¹ Петров смята, че социалистическото стоково производство се отличава както от капиталистическото, така и от простото стоково производство, като все пак е по-близо до капиталистическото (Петров, 1969, с. 188–194, 344). Законът за стойността е специфична проява в рамките на стоковото производство на универсалния закон за икономия на време, формулиран от Маркс (Петров, 1969, с. 298–305). Вж. също обзора за причините за стоково-паричните отношения в Аройо (1986, с. 20–29).

²² Самият Петров отбелязва пионерната роля на Жак Аройо (1921–2011 г.) в изясняването на редица концепции, свързани с модела „собственик – владетел/стопанин“ (Петров, 1969, с. 56–57, 92–94, 97). Интересното е, че Аройо и Петров (не е ясно кой от двамата пръв) намират потвърждение на своята теза в анализа на Маркс на отношенията в първобитната община (смята се, че комунистическото общество в диалектически план възпроизвежда организацията и принципите на първобитното общество – родово-общинния строй). Това не се среща при съветските автори, поне ние не открихме позовавания на Маркс.

Следващата логическа стъпка е да се изясни коя е променливата, с чиято помощ се реализира координацията. Петров (1961; 1969) предлага това да е печалбата, по-точно не нейният абсолютен размер, а *нормата на печалба*²³. Нормата на печалба трябва да стане онзи индикатор, който да определя резултатите и приноса на всеки стокотпроизводител, предприятие, неговите собствени усилия за подобряване на общата ефективност на стопанството. Той определя печалбата към авансираните фондове (основни и оборотни) като ключова променлива:

„Като обобщен икономически показател печалбата може да се планира в процент към себестойността, в процент към живия труд (фонд на работната заплата) или към стойността на основните и оборотните фондове. [...] Най-подходящ показател за планиране и отчитане на нормата на печалбата е отношението на печалбата към стойността на основните и оборотните производствени фондове. Този показател изразява равнището на доходността, измерено с величината на използваните производствени фондове. Следователно чрез него може да се планира, отчита и стимулира не само снижението на себестойността и увеличението на обема и качеството на продукцията, но и най-икономичното и ефективно използване на предоставените на предприятията основни и оборотни средства. Обществото е заинтересовано както от икономииите на жив и овеществен труд чрез намаляване на себестойността, така и от икономииите на производствените фондове (Петров, 1961, с. 38–40).

Петров смята, че печалбата и нормата на печалбата са много по-добри показатели от чистия доход и нормата на чистия доход (в чистия доход се включва освен печалбата и фонд „Работна заплата“). Чистият доход и неговата норма се предлагат например от Е. Матеев²⁴. В действителност става въпрос за фундаментален проблем на Марксовата теория за ценността, според която принадлежният продукт, принадлежната ценност се създават единствено от живия труд, а при социализма принадлежният продукт трябва да се присвоява от цялото общество.

Петров разяснява и механизма, чрез който всяко предприятие се стреми да максимизира печалбата и нормата на печалба, отчитайки системата от ограничения

²³ Този критерий е предлаган от Либерман, който Г. Петров следва: „Авторът споделя принципите на планиране на печалбата, разработени от Е. Либерман и подкрепени от редакцията на списание „Коммунист“ (Петров, 1961, с. 32). Позоваванията на Либерман и Косигин се срещат често в трудовете на Петров, но няма индикации дали е бил запознат с дебатите в Полша от 1957 г.

²⁴ В последната си книга Петров (1990, с. 116) със задоволство отбелязва, че Матеев променя своите възгледи по отношение на чистия доход: „В последния вариант на своята идея за съревнованието (конкурса) на проекти и предложения като основа за централното разпределение на инвестиционните ресурси Е. Матеев предлага да се използват само два показателя: степен на снижение на цените и процент на обновяване на продукцията при зададена максимална фондоемкост (Матеев, 1987, с. 375–379). Неговите възгледи еволюираха и той вече не смята, че предприятията трябва да се интересуват само от произвеждането на повече чиста продукция, а другите въпроси да решава обществото (Матеев, 1963, с. 212–213).“

(това е реален, а не виртуален оптимизационен модел). Тези ограничения идват по няколко линии: (1) от страна на другите предприятия (цени и обеми), с които предприятието ще се договоря, (2) от търсенето на потребителите, както и (3) във връзка със зададените предварително от централните органи цени и обеми на някои основни, стратегически ресурси (централно утвърдени показатели). Става дума за интерактивен и комплексен по своя характер процес. Предприятията се стремят да произвеждат при разходи, по-ниски от обществените, с цел да получат повече печалба (Петров, 1969, с. 114–116). Двата показателя – печалбата и нормата на печалба, отразяват производителността на труда на трудовия колектив. С тях се обвързва и заплатата на работниците в предприятието. Петров прави равносметка:

„Няма може би друга област на икономическата теория и стопанската практика освен разпределението на печалбата, по която да са правени повече проучвания, предложения и опити за „усъвършенстване“ и „подобряване“. И вероятно няма друга област, в която толкова ясно и категорично да се види, че не са постигнати никакви реални промени и положителни резултати“ (Петров, 1990, с. 74).

За да стане печалбата работещ критерий, е необходима обаче и следващата логическа стъпка, а именно преминаване към нов механизъм на ценообразуване.

Новата база на цените – не стойност и себестойност, а цени на производството

Базата на цените е втората централна тема в дебата (след тази за печалбата) и тя има не само практически, но и теоретични измерения. Петров предлага основа за конкретните, пазарните цени да стане *цената на производство*, която включва себестойността и средната норма на печалба (Петров, 1964; 1969). Изборът на цената на производство има важни методологически последствия. Тя е най-пазарният и радикален вариант в сравнение с останалите два – стойност и себестойност (вж. Неновски, Маринова, 2026, с. 64–66)²⁵.

Изборът на производствените цени като основа за пазарните разчетни цени потвърждава позицията на Петров, че ценността и съответно цената могат да се формират и да се появят най-напред и най-вече в процеса на самата размяна чрез категорията „*разменна ценност*“. Производството и трудовите разходи остават на втори план. Известно е, че според марксисткото виждане размяната, търговията

²⁵ Вж. подробно библиографията в Неновски, Маринова (2026), както и ранната дискусия за ценообразуването в Цаголов (1959), Козодоев (1959), Малышев (1960; 1964; 1966), Аройо (1966а), Кронрод (1960; 1988), както и обзора в Маневич (1975).

и посредничеството са анархия, загуба на време и източник на „отчуждението“. Съгласно марксизма трябва да има пряка („непосредствена“) и бърза връзка между производството и потреблението. Относно това Петров пише:

„Такава обективна проверка на икономическата обосновааност на цената се извършва само в рамките на отношението, което тя изразява, само в процеса на стоковата размяна. Това не означава нищо друго, освен че действителната, икономически обосновааната цена може да възникне само при и на основата на отношенията между самите стокопроизводители. Съдържащите се в стоката вътрешни противоречия се проявяват като противоречие между различните стокови владелци и намират относително разрешение в най-развитата парична форма на стойността, в цената. Действителната цена може да бъде резултат само на сблъскването и съгласуването на икономическите интереси на участниците в стоковата размяна. При съществуването на обективните предпоставки на социалистическото стоково производство стокопроизводителите могат да приемат като основа на размяната само такава цена, която е съобразена с техните икономически интереси. Никакъв държавен административен орган, който стои извън и над стоковите отношения и няма непосредствени икономически интереси в стоковата размяна (вътре в държавния сектор), не е в състояние едностранно да измени и количествено да определи едно обществено отношение, каквато е стойността, извън това отношение“ (Петров, 1964, с. 92).

Без да се позовава на Р. Люксембург и Р. Хилфердинг и без да познава идеите на И. Рубин²⁶, Г. Петров прави „разменен“ прочит на Маркс, поставяйки размяната и възпроизводството в центъра на формирането на ценността и на цените. Неговата интерпретация е в контраст с традиционното виждане от онези години и най-вече с позициите на съветските икономисти, според които определяща роля за формиране на цената има производството или в краен случай възпроизводството.

В този ред на мисли Г. Петров е критичен към подходите за пряко свеждане на конкретните цени към ценността чрез измерване на трудовите разходи (Е. Матеев и В. Новожилов). Той смята това за невъзможно. В действителност проблемът за пряко и непосредствено свеждане на конкретните видове труд към някакъв абстрактен, обществено необходим среден труд се превръща единствено в осредняване

²⁶ Вж. Nenovsky (2019). Трябва да се отбележи, че в подобен план са и вижданията на Ота Шик, макар и теоретично неговият анализ чрез размяната да е „по-плах“ от този на Георги Петров (Šik, 1967; 1967 [1964]; 1974 [1972], pp. 131–179; Duchêne, 1971). Колкото и да е радикален политически Шик, като цяло *чистата му икономическа теория* наподобява синтезите на Жак Аройо. При Брус подходът за размяната е още по-колеблив (Brus, 1972 [1964]; 1973 [текстове, писани през 1964–1971]). От източноевропейската литература освен някои югославски икономисти от онези години като че ли най-радикален е полският икономист Stefan Kurowski (вж. Tosi & Vitello, 1960).

на конкретните видове труд (Петров, 1969, с. 211). По думите на автора:

„За да осигури съпоставимост на всички видове конкретен труд с различна сложност, е необходимо обществото централно да определи качеството на труда, изискващ се за всяка операция. Това е не само практически, но и теоретически невъзможно. Производствените операции са много – десетки и стотици хиляди. Техният брой и характер с развитието на техниката постоянно се изменят. Изменят се и условията на производството. Никакъв централен орган не е в състояние даже с помощта на най-съвършени технически средства да определя вярно коефициентите за сложност на труда, изискващ се за всяка операция, и да изменя тези коефициенти при изменение на условията. [...] Превръщането на индивидуалния конкретен труд в съпоставим прост труд предполага уеднаквяване не само на труд с различна сложност, но и на труд с различна интензивност. Интензивността на конкретния труд е сложна величина. Тя отразява разхода на жизнена енергия, изхажяването на организма въобще. [...] Трудът на съвременния работник включва разхода както на мускулна, така и на нервна енергия. Съотношенията между двата вида разход в различните отрасли и професии, а също при различните условия не са еднакви. Една калория разход на енергия при мускулните усилия е несъпоставима с една калория разход на енергия при нервно напрежение. Изразходените калории естествено не изразяват точно изхажяването на организма в процеса на труда“ (Петров, 1969, с. 72).²⁷

Според Петров (и „марксистите на размяната“) съизмерването на различните видове труд става единствено чрез пазара, чрез размяната, т.е. опосредствано от пазарните цени. В книгата си „Стокови отношения и ценообразуване при социализма“ авторът обособява параграф с красноречивото заглавие „Разменната стойност като *единствено* възможна форма за изразяване на стойността“ (Петров, 1969, с. 207–227). Държавата трябва да промени механизмите на намеса:

„В качеството си на собственик социалистическата държава е обективно задължена да осъществява контрол и въздействие върху цените като едно от главните средства за планомерно поддържане на основните народностопански пропорции и за ограничаване елементите на стихийност. Държавата обаче не знае стойността и не може да изчисли, тя не може да даде количествен израз на съотношението между търсенето и предлагането извън цената. Следователно държавата не може сама да определя обосновани цени за всички стоки. [...] Но когато цените на повечето стоки *възникват чрез договаряне*

²⁷ Същите разсъждения прави и В. Базаров през 20-те години на миналия век в СССР (вж. Magnin & Nenovsky, 2025).

между предприятията, държавата може да извършва по-точни изчисления на разходите както при контрола върху пазарните цени, така и при непосредственото определени цените на една част от стоките“ (Петров, 1969, с. 253, 277).

И по-нататък:

„Стойността не се проявява извън цената, затова и законът за стойността поначало не може да действа извън цената. Това основно положение, както ще видим по-нататък, се забравя твърде често при анализа на действието на закона за стойността в условията на социализма. Чрез цените законът за стойността действа в някаква степен и като регулатор на производството“ (пак там, с. 296).

Според Петров единствено цената на производство дава възможност процесът на „откритие на цената“ да се разгърне максимално в рамките на междуотрасловата конкуренция („съревнование“)²⁸. Междуотрасловата конкуренция е разгледана от Маркс в третия том на „Капиталът“, където в резултат от преливания между отраслите се формира средна норма на печалба (при среден органически строеж на капитала). Последната е пропорционална на инвестирания общ капитал (при социализма се говори за „производствени фондове“). Докато при вътрешноотрасловата конкуренция (разгледана в първия том на „Капиталът“) основен регулатор е *законът за стойността*, то при междуотрасловата това вече е законът за *средната норма на печалба*:

„Пазарните цени, които възстановяват производствените разходи и осигуряват средна норма на печалбата по отношение на производствените фондове, имат като своя база производствената цена. В производствената цена създадената от живия труд стойност на принадлежния продукт се преразпределя между отраслите с различен органически състав на авансираните производствени фондове по начин, който осигурява на всички сфери на производството една и съща (обща) норма на печалбата. Непосредствената основа на пазарните цени е не стойността на стоките, а производствената цена. Пазарните цени се отклоняват в зависимост от съотношението между търсенето и предлагането над и под производствената цена, а не около стойността. Производствената цена заема мястото на стойността. Законът за стойността се модифицира в закон за средната норма на печалбата. [...] Цените на световния пазар са предопределени от производствените цени на съответните

²⁸ Ота Шик също предпочита цените на производство за разлика от цените-стойност, но защитата на този избор не е ясна и методологически аргументирана (Šik, 1967; 1967 [1964]). Интересно е, че при определяне на финансирането на инвестициите Шик предлага „инцидентивно планиране“, итеративен процес на взаимодействие между предприятията и центъра – процедура, различна, но в духа на предложенията на съветските икономисти и на Евгени Матеев.

стоки в страните, имащи най-голям дял в техния износ. Следователно производствената цена като база на пазарните цени в нашата страна би била предпоставка за приближаване на вътрешните цени до цените на световния пазар, за засилване и задълбочаване на международния стокообмен и на специализацията на националното стопанство в рамките на международното разделение на труда“ (Петров, 1969, с. 367–368).

Докато вътрешноотрасловата конкуренция, с известни уговорки, се приема от учените при социализма, то междуотрасловата като цяло се отхвърля. Смята се, че последната руши принципите на централизирано и планомерно определяне на основните пропорции на социалистическото стопанство, отрасловата и териториалната структура. Това е в противоречие с факта, че социалистическата теория отрича пазара на средства на производство и движението на капитали. Позицията на Георги Петров е следната:

„Цените поначало възникват на пазара в резултат на договаряне между участниците в размяната. В тези условия образуването на обща средна норма на печалба не е възможно извън или независимо от икономическото съревнование между предприятията от различни отрасли. [...] Ако се признае необходимостта от вътрешноотраслово икономическо съревнование и се създадат условия за неговото съществуване, то трябва да се признае необходимостта и неизбежността от междуотраслово съревнование. [...] Законът за средната норма на печалбата изпълнява своите обективни функции на *непосредствен* регулатор на цените чрез икономическото съревнование между предприятията от различните отрасли и между предприятията от един и същ отрасъл“ (Петров, 1969, с. 385, 389, 392).

Авторът защитава закона за стойността и закона за средната печалба като тенденции към осредняване (не към пределните величини). Той е категоричен, че отклонението на цената от ценността е нещо естествено във всеки единичен случай (при спазване на $\sum \text{цени} = \sum \text{ценност}$). Отклонението на цената от ценността не е нещо вредно, а точно обратното – то дава възможност за съревнование и за иновации. Противоположно, Евгени Матеев се стреми да намери технически и виртуални процедури (непазарни), с които да приближи максимално цената към ценността (измерена с пълните разходи, т.е. пълните трудови разходи) във всеки конкретен случай (Матеев, 1966; 1967). Според Петров:

„Да се направи това при цени, равни във всеки отделен случай на стойността, е практически невъзможно. Ако все пак такива цени съществуват, ще се наложи чрез приблизителни и неточни корективи да се отчете влиянието на дефицитността на отделните средства за производство, използвани при всеки вариант за капитални вложения. Такива (и още по неточни) корективи

ще трябва да се направят и поне за няколко предшестващи стадия на производството. Резултатът ще бъде значително по-неточен, отколкото, ако пазарните цени поначало се отклоняваха от стойността в зависимост от търсенето и предлагането. [...] Отклоненията на пазарните цени от стойността в зависимост от съотношението между търсенето и предлагането осигуряват правилна насоченост на икономическите стимули. Предприятията са ориентирани да произвеждат по голямо количество от търсените стоки, като същевременно ограничават използването на дефицитни средства за производство“ (Петров, 1969, с. 235–236).

Петров е на мнение, че формулите на Матеев за измерване на сравнителната ефективност на капиталните вложения се отклоняват от заявеното първоначално равенство между цена и стойност и се коригират с различията във фондоемкостта:

„Последователното приложение на принципа за определяне на фондоемкост и на свързаните (предшестващите) производства не означава нищо друго освен включване на производствените фондове във формулата за изчисляване на ефективността по цени, равни на производствената цена, а не на стойността“ (Петров, 1969, с. 402).

От своя страна Матеев посочва тези прилики, но смята, че производствената цена е ефективна единствено при капитализма, и то при неговите начални фази:

„Той [Матеев] изрично посочва, че ако във формулата за сравнителна ефективност вместо пълната цена се постави себестойността и вместо нормативния коефициент²⁹ – процентът на средната норма на печалбата, ще се получи сравняване на производствените цени на продуктите при двата разглеждани варианта [на капиталните вложения]. Той приема (в смисъл не споделя, но така разбира – б.а., Н.Н., Цв.М.) изразеното от Новожилов, Канторович и от други икономисти мнение, че единният срок на откупуване при определяне на ефек-

²⁹ Освен това за разлика от средната норма на печалба коефициентът на нормативна ефективност е неприложим при децентрализирани решения и при пълна самоиздръжка (Петров, 1969, с. 415). Петров е на мнение, че методиката на СИВ, а също и на НРБ за определяне на капиталните вложения, както и тази на СИВ за външната търговия са сходни с производствената цена (пак там, с. 417–420). Той прави критичен анализ и на моделите за ценообразуване, използвани в социалистическите страни, които приемат за база средната отраслова себестойност и добавят към нея еднакъв процент печалба. Смята се, че този модел отчита „въоръжеността на живия с мъртъв труд“, но според Петров: „Не е нужно да се доказва, че цените, в които печалбата е пропорционална на себестойността, не се приближават до стойността на стоките и не изразяват вярно стойността. Степента на въоръженост на живия труд със средства за производство се изразява не от относителната величина на себестойността, а от размера на авансираните производствени фондове Между авансираните производствени фондове и величината на себестойността няма пропорционална зависимост поради различния относителен дял и скорост на оборота на основните и оборотните средства“ (пак там, с. 426).

тивността на капиталните вложения по същество означава приемане на средната норма на печалбата и производствената цена“ (Петров, 1969, с. 405).

В конкретен план Г. Петров предлага *пряко договаряне* на цените между стокопроизводители, които ще станат основа за пазарните цени и за съставянето на плана. Необходимо е и преминаване към единни цени, т.е. цените на потребителския пазар да се приближат до фабрично-заводските. Цената на производство има стимулираща и догонваща роля за изостаналите държави не само при капитализма (както мисли Матеев), но и при социализма:

„В страните с по-ниско равнище на развитие на производителните сили нормата на печалбата е обикновено по-висока, отколкото в най-развитите страни. Ниското равнище на производителните сили се изразява най-често в остра дефицитност на капитални вложения и в наличието на значителни трудови ресурси при ниска работна заплата. Производствената цена правилно ориентира в тези условия да се избират вариантите за капитални вложения, осигуряващи предимно екстензивно разширено производство и балансираност на капиталните вложения и трудовите ресурси“ (Петров, 1969, с. 408).

Средната норма на печалба не е само разчетна единица, тя е *реална* икономическа категория:

„Плановата пропорция „потребление-натрупване“ се подлага на предварителна обективна проверка чрез реално възможната норма на печалбата. [...] „Автоматизмът“ на производствената цена изключва или ограничава възможността за субективни, волунтаристични планови решения, несъобразени с действителните условия и възможности на социалистическото стоково производство на съответния етап от развитието“ (Петров, 1969, с. 414–415).

В една своя ранна статия Петров привежда следния пример за това как производствената цена би стимулирала специализацията, в т.ч. във външната търговия (разбира се, примерът е в рамките на Марксовата теория): Дадена е годишна потребност, която може да се удовлетвори или със стока А, или със стока Б. Двете стоки имат различен органически състав (c е постоянният капитал, v – променливият капитал, а m – принадлежната ценност):

$$\text{Стока А: } 60c + 20v + 20m = 100 \text{ (производствени фондове 100)}$$

$$\text{Стока Б: } 80c + 10v + 10m = 100 \text{ (производствени фондове 200)}$$

$$\text{Общо: } 140c + 30v + 30m = 200 \text{ (производствени фондове 300)}$$

Производствена цена на двете стоки е:

$$\text{Стока А: } 60c + 20v + 10m = 90$$

$$\text{Стока Б: } 80c + 10v + 20m = 110$$

При пълна заменяемост на двете стоки купувачите биха предпочели изцяло А, защото има по-ниска производствена цена. Тогава общата сума става:

$$120c + 40v + 20m = 180 \text{ (производствени фондове 200).}$$

Следователно обществото удовлетворява потребностите от А и Б при пазарна цена, съответстваща на стойността, чрез авансиране на 300 единици производствени фондове. При пазарна цена на база производствена цена това става чрез само 200 единици инвестирани фондове (Петров, 1964, с. 102). С други думи, появява се икономия от 100 единици.

Отново подчертаваме, че тук става въпрос за реални, а не за виртуални, параметрични пазарни процеси, както това се е предвиждало от някои привърженици на оптималното планиране.

(Следва продължение в бр. 2/2026)

Конфликт на интереси

Авторите декларират липса на конфликт на интереси.

Използвана литература³⁰

Adam, J. (1989). *Economic reforms in the Soviet Union and Eastern Europe since the 1960s*. London: Macmillan.

Anan'in, O., Mel'nik, D. (2025). *Diskurs o rynke v sovetskoj politicheskoj ekonomii*. Moskva: Institut ekonomiki RAN. [Ананьин, О., Мельник, Д. (2025). *Дискурс о рынке в советской политической экономике*. Москва: Институт экономики РАН] (in Russian).

Andreev, M. (1975). *Rimsko chastno pravo*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Андреев, М. (1975). *Римско частно право*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).

Andreff, W. (1993). *La crise des économies socialistes. La rupture d'un système*. Grenoble: Press Universitaire de Grenoble.

Aroyo, Zh. (1962). *Zakonat za stoynostta i tsenoobrazuvaneto v NRB*. Sofiya: Nauka i

³⁰ Библиографията е обща за двете публикувани в два последователни броя части на това изследване.

- izkustvo. [Аройо, Ж. (1962). *Законът за стойността и ценообразуването в НРБ*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1963). Metodologicheski problemi na obrazuvaneto na tsenite pri sotsializma. *Trudove na VII „Karl Marks“*, Т. 1, 1–64. [Аройо, Ж. (1963). Методологически проблеми на образуването на цените при социализма. *Трудове на ВИИ „Карл Маркс“*, Т. 1, 1–64] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1966a). *Obshtestven trud, stoynost i tsena*. Varna: Darzhavno izdatelstvo. [Аройо, Ж. (1966a). *Обществен труд, стойност и цена*. Варна: Държавно издателство] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1966b). Ikonomicheskata priroda na sotsialisticheskoto predpriyatie. *Novo vreme*, No. 10, 64–78. [Аройо, Ж. (1966b). Икономическата природа на социалистическото предприятие. *Ново време*, No. 10, 64–78] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1966c). Pechalbata na sotsialisticheskoto predpriyatie. *Novo vreme*, No. 6, 21–33. [Аройо, Ж. (1966c). Печалбата на социалистическото предприятие. *Ново време*, No. 6, 21–33] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1967). Novata sistema za rakovodstvo na narodnoto stopanstvo, savremenna forma na ikonomicheska organizatsiya na proizvodstvoto. *Finansi i kredit*, No. 10, 33–36. [Аройо, Ж. (1967). Новата система за ръководство на народното стопанство, съвременна форма на икономическа организация на производството. *Финанси и кредит*, No. 10, 33–36] (*in Bulgarian*).
- Aroyo, Zh. (1986). *Zakonat za stoynostta pri sotsializma*. Sofiya: Partizdat. [Аройо, Ж. (1986). *Законът за стойността при социализма*. София: Партиздат] (*in Bulgarian*).
- Asselain, J.-Ch. (1981). *Plan et profit en économie socialiste*. Paris: Presse de la fondation nationale des sciences politiques.
- Asselain, J.-Ch., Boncoeur, J. (1978). Rationalité des „prix à deux canaux“. In : Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 136–171
- Atlas, Z. (1959). Zakon stoimosti i problema rentabel'nosti proizvodstva pri sotsializme (doklad na konferentsii). V: Tsagolov, N. (red.). *Zakon stoimosti i yego rol' pri sotsializme*. Moskva: Gosplanizdat, 269–287. [Атлас, З. (1959). Закон стоимости и проблема рентабельности производства при социализме (доклад на конференции). В: Цаголов, Н. (ред.). *Закон стоимости и его роль при социализме*. Москва: Госпланиздат, 269–287] (*in Russian*).
- Bonev, S. (1966). Povishavane na nauchnoto ravnishte na planirane na narodnoto stopanstvo. *Ikonomicheska misal*, No. 1, 3–21. [Бонев, С. (1966). Повишаване на

научното равнище на планиране на народното стопанство. *Икономическа мисъл*, No. 1, 3–21] (in Bulgarian).

Bonev, S. (1968). *Planirane i iкономически лостове*. Sofiya: Izd. на ВКР. [Бонев, С. (1968). *Планиране и икономически лостове*. София: Изд. на БКП] (in Bulgarian).

Bonev, S. (2011). *Vremeto, v koeto zhivyah, i horata, s koito rabotih*. Sofiya: ASI Print. [Бонев, С. (2011). *Времето, в което живях, и хората, с които работих*. София: АСИ Принт] (in Bulgarian).

Bornstein, M. (ed.). (1973). *Plan and market. Economic Reform in Eastern Europe*. New Haven and London: Yale University Press.

Bornstein, M. (ed.). (1975). *Economic Planning, East and West*. Cambridge: Ballinger Publishing.

Bornstein, M. (ed.). (1979). *Comparative Economic Systems. Models and Cases*. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin, Inc.

Brody, A. (1971). *Proportion, Price and Planning*. Budapest: Akademia Kiado.

Brus, W. (1972 [1964]). *The market in a socialist economy*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul.

Brus, W. (1972 [текстове, писани 1964–1968]). *Economia e politica nel socialismo contemporaneo*. Roma: Editori Riuniti.

Brus, W. (1973 [текстове, писани 1964–1971]). *The economics and politics of socialism*. London and Boston: Routledge & Kegan Paul.

Brus, W. (1986 [1981]). *Histoire économique de l'Europe de l'Est (1945–1985)*. Paris: Editions La Découverte.

Chavance, B. (1992). *Les réformes économiques à l'Est (de 1950 aux années 1990)*. Paris: Nathan.

CIA. (1949). Arrests of Communists in Bulgaria. *CIA Information reports*, 17 Nov. 49, 50X1-HUM.

CIA. (1964). Bulgaria experiments with Yugoslav form of economic administration. Intelligence brief. *CIA Office of Research and reports*, CIA/RR CB 64-78, 1–9.

Csikos-Nagy, B. (1975). *Socialist Price Theory and Price Policy*. Budapest: Akademia Kiado.

Dalbokov, S. (1974). Povishavane rolyata na finansovo-kreditnata sistema. V: Aroyo, Zh. (red.). *Iкономическата политика на Balgarskata komunisticheska partiya*. Sofiya: Partizdat, 283–306. [Дълбоков, С. (1974). Повишаване ролята на финансово-кредитната система. В: Аройо, Ж. (ред.). *Икономическата политика на Българската комунистическа партия*. София: Партиздат, 283–306] (in Bulgarian).

- Dembinski, P. (1988). *Les économies planifiées. La logique du système*. Paris: Editions du Seuil.
- Dobriyanov, V. (1966). Nyakoi metodologicheski problemi na eksperimenta s novata sistema na planirane i rakovodstvo. *Novo Vreme*, No. 1, 76–86. [Добриянов, В. (1966). Някои методологически проблеми на експеримента с новата система на планиране и ръководство. *Ново Време*, No. 1, 76–86] (*in Bulgarian*).
- Duchêne, G. (1971). Revue du livre : Ota Šik. Plan and Market Under Socialism. *Revue de l'Est*, 2 (1), 156–161.
- Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). (1967). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill.
- Dyker, D. (1983). *The Process of Investment in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ellul, J. (2007 [1947–1979]). *Les successeurs de Marx. Cours professé à l'Institut d'études politiques de Bordeaux*. Paris: La Table Ronde.
- Fauci, R., Giocoli, N. (2019). Textbooks of Economics during the *Ventennio*: Forging the *Homo Corporativus*. In: Augello, M., Guidi, M., Bientinesi, F. (eds.). (2019). *An Institutional History of Italian Economics in the Interwar Period*, Vol. I. Cham: Palgrave Macmillan.
- Filipov, G. (1966). Harakterni cherti na novata sistema na planirane i rakovodstvo na narodnoto stopanstvo. *Novo vreme*, No. 1, 10–24. [Филипов, Г. (1966). Характерни черти на новата система на планиране и ръководство на народното стопанство. *Ново време*, No. 1, 10–24] (*in Bulgarian*).
- Gamarnikow, M. (1968). *Economic Reforms in Eastern Europe*. Detroit: Wayne State University Press.
- Ivanov, M. (2007). *Reformatorstvo bez reformi: politicheskata ikonomiya na balgarskiya komunizam. Nachaloto na 60-te godini do 1989 g.* Sofiya: Institut za izsledvane na blizkoto minalo. [Иванов, М. (2007). *Реформаторство без реформи: политическата икономия на българския комунизъм. Началото на 60-те години до 1989 г.* София: Институт за изследване на близкото минало] (*in Bulgarian*).
- Kardelj, E. (1976). *Les Contradictions de la propriété sociale dans le système socialiste* [Protivrečnosti društvene svojine v socijalizmu]. Paris: Anthropos.
- Khudokormov, A. (1986). *Kritika revizionistskikh vozzreniy na ekonomiku sotsializma*. Moskva: Ekonomika. [Худокормов А. (1986). *Критика ревизионистских воззрений на экономикү социализма*. Москва: Экономика] (*in Russian*).
- Kontorovich, V. (1988). Lessons of the 1965 Soviet Economic Reform. *Soviet Studies*, 40

(2), 308–316.

- Kozodoyev, I. (1959). Neobkhodimost' tovarnogo proizvodstva i zakona stoimosti v sotsialisticheskoy ekonomike. V: Tsagolov, N. (red.). *Zakon stoimosti i yego rol' pri sotsializme*. Moskva: Gosplanizdat, 15–31. [Козодоев, И. (1959). Необходимость товарного производства и закона стоимости в социалистической экономике. В: Цаголов, Н. (ред.). *Закон стоимости и его роль при социализме*. Москва: Госпланиздат, 15–31] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego ispol'zovaniye v narodnom khozyaystve SSSR*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatel'stvo politicheskoy literatury. [Кронрод, Я. (ред.). (1959). *Закон стоимости и его использование в народном хозяйстве СССР*. Москва: Государственное издательство политической литературы] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (1960). Stoimost' i tsena v usloviyakh sotsialisticheskoy ekonomiki. V: Kronrod, Ya. (red.). *Problemy politicheskoy ekonomii sotsializma*. Moskva: Gospolitizdat, 89–162. [Кронрод, Я. (1960). Стоимость и цена в условиях социалистической экономики. В: Кронрод, Я. (ред.). *Проблемы политической экономики социализма*. Москва: Госполитиздат, 89–162] (*in Russian*).
- Kronrod, Ya. (1988). *Planomernost' i mekhanizm deystviya ekonomicheskikh zakonov sotsializma*. Moskva: Izd. Nauka. [Кронрод, Я. (1988). *Планомерность и механизм действия экономических законов социализма*. Москва: Наука] (*in Russian*).
- Kunin, P. (1963). Planomernoto razvitiye na narodnoto stopanstvo i printsipat „vseki spored sposobnostite si vsekimu spored truda“ pri sotsializma. *Novo vreme*, No. 12, [Кунин, П. (1963). Планомерното развитие на народното стопанство и принципът „всеки според способностите си всекому според труда“ при социализма. *Ново време*, No. 12] (*in Bulgarian*).
- Lavigne, M. (1974). *The socialist economies of the Soviet Union and Europe*. London: Martin Robertson.
- Lavoie, D. (2015 [1985]). *Rivalry and central planning*. Arlington: Mercatus center, George Mason University.
- Lavoie, D. (2016 [1985]). *National Economic Planning: What Is Left?* Arlington: Mercatus center, George Mason University.
- Magnin, E., Nenovsky, N. (2025). Energy and productivity-based theory of cycle and crisis. The monistic approach of Vladimir Bazarov (1874–1939). *The European Journal of the History of Economic Thought*, 32 (1), 35–57.
- Malyshev, I. (1960). *Obshchestvennyy uchet truda i tsena pri sotsializme*. Moskva: Sotsekgiz. [Мальшев, И. (1960). *Общественный учет труда и цена при социализме*. Москва: Соцэкгиз] (*in Russian*).

- Malyshev, I. (1964). *Ekonomicheskaya nauka i khozyaystvennaya praktika*. Moskva: Ekonomika. [Мальшев, И. (1964). *Экономическая наука и хозяйственная практика*. Москва: Экономика] (in Russian).
- Malyshev, I. (1966). *Ekonomicheskiye zakony sotsializma i planirovaniye*. Moskva: Ekonomika. [Мальшев, И. (1966). *Экономические законы социализма и планирование*. Москва: Экономика] (in Russian).
- Manevich, V. (1975). *Razvitiye teorii planovogo tsenoobrazovaniya v sovetskoj ekonomicheskoy literature*. Moskva: Nauka. [Маневич, В. (1975). *Развитие теории планового ценообразования в советской экономической литературе*. Москва: Наука] (in Russian).
- Marcheva, I. (1996). Savetskiyat model v balgarskata iкономика. Osnovni problemi, idei i perspektivi na izsledvane. *Istoricheski pregled*, No. 3, 64–82. [Марчева, И. (1996). Съветският модел в българската икономика. Основни проблеми, идеи и перспективи на изследване. *Исторически преглед*, No. 3, 64–82] (in Bulgarian).
- Marcheva, I. (2012). Kam istoriyata na iкономическата reforma v sredata na 60-te godini na XX vek v Bulgariya. *Istoricheski pregled*, No. 1–2, 162–194. [Марчева, И. (2012). Към историята на икономическата реформа в средата на 60-те години на XX век в България. *Исторически преглед*, No. 1–2, 162–194] (in Bulgarian).
- Marcheva, I. (2016). *Politikata za stopanska modernizatsiya v Bulgariya po vreme na Studenata voyna*. Sofiya: Letera. [Марчева, И. (2016). *Политиката за стопанска модернизация в България по време на Студената война*. София: Летера] (in Bulgarian).
- Marczewski, J. (1973). *Crise de la planification socialiste?* Paris: PUF.
- Masnata, A. (1965). *Le système socialiste soviétique*. Neuchâtel: Ed. de la Balconnière.
- Mateev, E. (1963). *Perspektivno planirane, mezhdoutraslovi vrazki i tehicheski koefitsienti*. Sofiya: Izd. na BKP. [Матеев, Е. (1963). *Перспективно планиране, междуотраслови връзки и технически коефициенти*. София: Изд. на БКП] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (1967). *Perspektivno planirane i iкономическа kibernetika*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1967). *Перспективно планиране и икономическа кибернетика*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Mateev, E. (1987). *Struktura i upravlenie na iкономическата sistema*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Матеев, Е. (1987). *Структура и управление на икономическата система*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Mateychek, Ya. (1980 [1976]). *Politicheskaya sistema sotsializma i kritika pravogo revizionizma v CHSSR*. Moskva: Progress. [Матейчек, Я. (1980 [1976]). *Политическая система социализма и критика правого ревизионизма в ЧССР*. Москва: Прогресс]

(in Russian).

Milenskovich, D. (1971). *Plan and Market in Yugoslav Economic Thought*. London: Yale University Press.

Miloshevski, A. (1963). Kam voprosa za zasilvane materialnata zainteresovanost v nashata ikonomika. *Novo vreme*, No. 11. [Милошевски, А. (1963). Към въпроса за засилване материалната заинтересованост в нашата икономика. *Ново време*, No. 11] (in Bulgarian).

Montias, J. M. (1962). *Central planning in Poland*. London: Yale University Press.

Nenovsky, N. (2019). Money as a coordinating device of a commodity economy: Old and new, Russian and French readings of Marx, Part 1 Monetary theory of value (Roubine and Orléan). *Revue de la Régulation*, 26 (2), 20 p. (online).

Nenovsky, N., Marinova, T. (2025). History of planning and cybernetics in Bulgaria during socialism: the contributions of Evgeni Mateev. *Economic History Working Papers*, 2025/No. 6. Genève: Paul Bairoch Institute of Economic History.

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Sotsialisticheskiyat kibernetichen ideal na Evgeni Mateev. Chast parva: Proizvoditelnost na truda, planirane i avtomatizirani sistemi za upravlenie. *Ikonomicheska misal*, 71 (1), 53–83. [Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026). Социалистическият кибернетичен идеал на Евгени Матеев. Част първа: Производителност на труда, планиране и автоматизирани системи за управление. *Икономическа мисъл*, 71 (1), 53–83] (in Bulgarian).

Nikolov, I. (1967). Kam karakteristikata na sotsialisticheskata sobstvenost. *Ikonomicheska misal*, No. 6, 58–69. [Николов, И. (1967). Към характеристиката на социалистическата собственост. *Икономическа мисъл*, No. 6, 58–69] (in Bulgarian).

Nikova, E. (2009). Bulgarian Stalinism Revisited. In: Tismeneanu, V. (ed.). *Stalinism Revisited. The Establishment of Communist Regimes in Est-²Central Europe*. London: Central European University Press, 283–303.

Petrov, G. (1960). *Sashtnost, razpredelenie i planirane na pechalbata na darzhavnite promishleni predpriyatiya*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1960). Същност, разпределение и планиране на печалбата на държавните промишлени предприятия. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).

Petrov, G. (1961). Planiraneto na pechalbata kato obobshten ikonomicheski pokazatel. *Ikonomicheska misal*, No. 1, 32–46. [Петров, Г. (1961). Планирането на печалбата като обобщен икономически показател. *Икономическа мисъл*, No. 1, 32–46] (in Bulgarian).

Petrov, G. (1964). Otnosno bazata na tsenite pri sotsializma. *Ikonomicheska misal*, No. 9, 87–103. [Петров, Г. (1964). Относно базата на цените при социализма. *Икономическа*

мисъл, No. 9, 87–103] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1964). Za povdigane na efektivnostta na upravlението na stopanstvoto. *Rodopski ustrem*, 22, 24, 26 i 29 septemvri 1964 g. [Петров, Г. (1964). За повдигане на ефективността на управлението на стопанството. *Родопски устрем*, 22, 24, 26 и 29 септември 1964 г.] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1965). Po vaprosa za mitata i eksportnite premii. *Finansi i kredit*, No. 3, 17–28. [Петров, Г. (1965). По въпроса за митата и експортните премии. *Финанси и кредит*, No. 3, 17–28] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1965a). Po nyakoi vaprosi na valutniya kurs. *Finansi i kredit*, No. 10, 23–30. [Петров, Г. (1965a). По някои въпроси на валутния курс. *Финанси и кредит*, No. 10, 23–30] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1966). Pazarni otnosheniya pri sotsializma. *Ikonomicheska misal*, No. 1, 33–50. [Петров, Г. (1966). Пазарни отношения при социализма. *Икономическа мисъл*, No. 1, 33–50] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1966a). Za haraktera na dohodite pri sotsializma. *Novo vreme*, No. 2, 28–40. [Петров, Г. (1966a). За характера на доходите при социализма. *Ново време*, No. 2, 28–40] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1966b). *Danatsite kato ikonomicheski lost pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1966b). *Данъците като икономически лост при социализма*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1966c). Za edinna pazarna tsena. *Planovo stopanstvo*, No. 1. [Петров, Г. (1966d). За единна пазарна цена. *Планово стопанство*, No. 1] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1967). Formi za darzhavno regulirane na samoizdarzhashtite se predpriyatija. *Finansi i kredit*, No. 7, 60–77. [Петров, Г. (1967). Форми за държавно регулиране на самоиздържащите се предприятия. *Финанси и кредит*, No. 7, 60–77] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1969). *Stokovi otnosheniya i tsenoobrazuvane pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1969). *Стокови отношения и ценообразуване при социализма*. София: Наука и изкуство] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1973). *Ikonomicheskata organizatsiya na sotsialisticheskoto proizvodstvo i teoriyata za „konvergentsiyata“*. Sofiya: Profizdat. [Петров, Г. (1973). *Икономическата организация на социалистическото производство и теорията за „конвергенцията“*. София: Профиздат] (*in Bulgarian*).

Petrov, G. (1975). *Vzaimootnosheniya na predpriyatiyata s byudzheta pri vnosa i iznosa*. Sofiya: Izd. VII „Karl Marks“. [Петров, Г. (1975). *Взаимоотношения на предприятията с бюджета при вноса и износа*. София: Изд. ВИИ „Карл Маркс“] (*in Bulgarian*).

- Petrov, G. (1976). *Danatsite v sistemata na planovoto rakovodstvo na sotsialisticheskite predpriyatiya*. Varna: Izd. „Georgi Bakalov“. [Петров, Г. (1976). *Данъците в системата на плановото ръководство на социалистическите предприятия*. Варна: Изд. „Георги Бакалов“] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1978). *Finansirane na razshirenoto vazproizvodstvo i na tehniческия progres*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1978). *Финансиране на разширеното възпроизводство и на техническия прогрес*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1981). *Regulirane zaplashtaneto na truda spored krajniya rezultat*. Sofiya: Profizdat. [Петров, Г. (1981). *Регулиране заплащането на труда според крайния резултат*. София: Профиздат] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1986). *Razpredelenie na dohodite v sotsialisticheskoto predpriyatie*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1986). *Разпределение на доходите в социалистическото предприятие*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1987). Planomernost i pazarni otnosheniya. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 49–82. [Петров, Г. (1987). *Планомерност и пазарни отношения. Разпределение на доходите на стопанските организации*. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 49–82] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1987a). *Razpredelenie na dohodite na stopanskite organizatsii*. V: Andonov, B. (red.). *Stokovo-parichnite otnosheniya i upravlenieto na ikonomikata pri sotsializma*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 130–162. [Петров, Г. (1987а). *Разпределение на доходите на стопанските организации*. В: Андонов, Б. (ред.). *Стоково-паричните отношения и управлението на икономиката при социализма*. София: Наука и изкуство, 130–162] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1990). *Krahat na totalitarnata ikonomika. Deformatsii na obshtestvenata sobstvenost*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Петров, Г. (1990). *Крахът на тоталитарната икономика. Деформации на обществената собственост*. София: Наука и изкуство.] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1990a). *Stopanskata smetka v darzhavnite industrialni predpriyatiya do 1964 g.* V: Berov, L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Balgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 307–318. [Петров, Г. (1990а). *Стопанската сметка в държавните индустриални предприятия до 1964 г.* В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 307–318] (in Bulgarian).
- Petrov, G. (1990b). *Stopanskata smetka v darzhavnite predpriyatiya sled 1964 g.* V: Berov,

- L., Dimitrov, D. (red.). *Razvitie na industriyata v Bulgariya (1834, 1947, 1989)*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 445–466. [Петров, Г. (1990b). Стопанската сметка в държавните предприятия след 1964 г. В: Беров, Л., Димитров, Д. (ред.). *Развитие на индустрията в България (1834, 1947, 1989)*. София: Наука и изкуство, 445–466] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (2012). *Choveshkata priroda i obshtestvoto* (vtoro dopalнено издание). Sofiya: Bulgarresurs. [Петров, Г. (2012). *Човешката природа и обществото* (второ допълнено издание). София: Булгарресурс] (*in Bulgarian*).
- Petrov, G. (2016). *Lazhlivite reformi v Bulgariya*. Sofiya (sobstveno izdanie). [Петров, Г. (2016). *Лъжливите реформи в България*. София (собствено издание)] (*in Bulgarian*).
- Roland, G. (1989). *Economie politique du système socialiste*. Paris: L'Harmattan.
- Selucky, R. (1972). *Economic Reforms in Eastern Europe*. New York: Praeger.
- Seurot, F. (1978). La fonction d'utilité sociale en système socialiste. In: Lavigne, M. (éd.). *Economie politique de la planification en système socialiste*. Paris: Economica, 15–37.
- Seurot, F. (1996). *Les causes économiques de la fin de l'Empire soviétique*. Paris: PUF.
- Šik, O. (1967 [1964]). *Plan and Market under Socialism*. White Plains, N.Y.: International Arts and Sciences Press.
- Šik, O. (1967). Prices in the New Economic System of Management, in a Socialist Economy. In: Dunlop, J., Fedorenko, N. (eds.). (1967). *Planning and Markets: Modern trends in Various Economic Systems*. New York: McGraw-Hill, 217–228.
- Šik, O. (1972). *Czechoslovakia: The Bureaucratic Economy*. White Plains, N.Y.: International Arts and Sciences Press.
- Šik, O. (1974 [1972]). *La troisième voie. La théorie marxiste-léniniste et la société industrielle moderne*. Paris: Gallimard.
- Spulber, N. (1956). Economic thinking and its application and methodology in Eastern Europe outside of Soviet Russia. *American Economic Review*, 46 (2), 367–379.
- Spulber, N. (2011). *Organizational Alternatives in Soviet-Type Economies*. Cambridge University Press.
- Tosi, D., Vitello, V. (eds.). (1960). *Vecchia e nuova pianificazione economica in Polonia* (contributi di W. Bieda, C. Bobrowski, W. Brus, H. Cholaj, J. Jankowski, S. Jedrychowski, M. Kalecki, S. Kurowski, O. Lange, E. Lipinski, J. Marczewski, M. Mieszszankowski, B. Minc, J. Nowicki, J. Pajestka, M. Pohorile). Milano: Feltrineli Editore.
- Tsagolov, N. (red.). (1959). *Zakon stoimosti i yego rol' pri sotsializme*. Moskva: Gosplanizdat. [Цаголов, Н. (ред.). (1959). *Закон стоимости и его роль при*

социализме. Москва: Госпланиздат] (in Russian).

Venedikov, P., Andreev, M. (1949). *Rimsko pravo*. Sofiya: Nauka i izkustvo. [Венедиков, П., Андреев, М. (1949). *Римско право*. София: Наука и изкуство] (in Bulgarian).

Wilczynski, J. (1972). *Socialist Economic Development and Reforms*. London: Palgrave Macmillan.

Николай Неновски е доктор на икономическите науки, професор в Университета „Жул Верн“ (Франция), професор в Университета за национално и световно стопанство (София) и афилиран професор в НИУ ВШЭ (Москва). Член е на Управителния съвет на Българската народна банка. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Цветелина Маринова е доктор по икономика, доцент в Нов български университет, член на Института по икономическа история „Пол Байрок“ (Университет на Женева) и асоцииран изследовател в LEFMI (Университет „Жул Верн“, Франция). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

Nikolay Nenovsky, DSc, is a Professor of economics at the Jules Verne University, France, Professor at the University of National and World Economy, Sofia and Affiliated Professor at the SU HSE, Moscow. He is currently member of Bulgarian National Bank Governing Council. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com.

Tsvetelina Marinova, PhD, is an Associate Professor at New Bulgarian University, a member of the Paul Bairoch Institute of Economic History (University of Geneva), and an Associate Researcher at LEFMI (Jules Verne University, France). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

GEORGI PETROV AND THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE MARKET SOCIALIST ECONOMY IN BULGARIA

Part One: Market, Profit, and Pricing

Abstract: This article examines the main themes and ideas behind the intellectual project of Georgi Petrov, which constitutes a coherent and well-argued justification of the need for a decentralized economy. Among the central topics discussed are the transition from directive planning to the use of economic levers, the establishment of a new basis for price formation, the granting of full autonomy to enterprises, and their integration into market mechanisms based on competition and profit incentives. The article also presents his views on forms of ownership and on the overall model of democratic socialism. His 1969 book *Commodity Relations and Price Formation under Socialism* stands out as one of the most significant Marxist theoretical arguments in support of the market economy model in Eastern Europe during that period. The present study will be separated into two parts, published in two consecutive issues of the journal.

Keywords: market socialism; economic reforms under socialism; Bulgaria; political economy of socialism; Georgi Petrov

JEL codes: B31; E30; N1; P2

Как да се цитира тази статия:

How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i teoretichnite osnovi na pazarnoto sotsialisticheskoto stopanstvo v Balgariya. Chast parva: Pazar, pechalba i tsenoobrazuvane (Georgi Petrov and the Theoretical Foundations of the Market Socialist Economy in Bulgaria. Part One: Market, Profit, and Pricing). *Economic Thought Journal*, 71 (1), 22–52 (in Bulgarian). <https://doi.org/10.56497/etj2671102>